

perit et advertit? Propterea dico tibi: a paucis advertitur, quia paucorum prudentia est. Itaque iustitia quaerit, prudentia invenit, vindicat fortitudo, temperantia possidet. Non mihi hoc loco propositum est de virtutibus disputare: sed hæc dixerim hortans ad vacandum considerationi, cujus beneficio hæc et similia advertuntur. Cui tam pio, tamque utili otio nullam in vita operam dare, nonne vitam perdere est?

CAPUT IX.

Recentia Pontificum exempla paulatim corrigenda, vetera imitanda.

12. Quid tamen, si te philosophiæ huic totum repente devoveris? Prædecessores tui non ita consueverunt (12): eris molestus quam pluribus. quasi qui a patrum vestigiis subito deviaris: nempe id videberis agere in suggillationem illorum. Sed et notabere vulgari proverbio: Qui hoc facit quod nullus, mirantur omnes: veluti qui cupias admirationi fore. Nec potes eorum omnia simul et subito vel errata corrigere, vel excessus redigere in modum. Erit cum acceperis tempus, ut secundum sapientiam tibi a Deo datam paulatim et opportune id studeas. Interim sane malo alterius utere in bonum quod potes. Quanquam si de bonis, et non de novis sumamus exempla, non defuere Romani pontifices, qui sibi otia inter maxima negotia invenirent. Obsidio urbi, et barbaricus ensis civium cervicibus imminebat: numquid tamen istud terruit beatum papam Gregorium (13), quomimus sapientiam scriberet in otio? Eo nempe temporis (quod ex ejus præfatione [al. ex verbis] liquet) obscurissimam et

(12) Aliis alia est inter punctio: *Quid tamen? Si te philosophiæ huic totum repente devoveris, prædecessores tui non ita consueverunt.* Quidam habent, *Quid tum?*

(13) Gregorius inter ipsos armorum strepitus sacris studiis intentus, velut alter Archimedes. Et quidem præfat. lib. II, Homil. in Ezech. testatur duobus se incommodis turbari in proposito, nimia obscuritate visionum, et terrore imminentium malorum. Nam *Agilulfum*, inquit, *Longobardorum regem ad obsidionem nostram summopere festinantem Padum transisse cognovimus. Unde pensate, fratres, in caliginosis ac mysticis sensibus penetrare quid valeat mens misera, timoris sui perturbationibus occupata*, etc. Tamen obscurissimam et extremam partem Ezechielis eo temporis tam diligenter quam eleganter exposuit, uti inquit S. Bernardus. Videant nunc prælati Ecclesiæ, cæterique viri ecclesiastici, quomodo in pace et tranquillitate viventes, utantur otio concessio: an ad sacra studia, an ad vana et sæcularia negotia. Quam multos heu! videre est alienis, otiosis, et indignis occupari! Quid autem interest, an otiosus sis, an male occupatus? Olim certe sancti præules, etiam in gravissimis negotiis, invenerunt otium vacandi Deo: et nunc invenient, quibus cura et parcimonia temporis erit.

(14) Perstringit artes fraudesque advocatorum, quibus adeo curæ non est, controversiis sopiendis admoveere manum, ut potius oleum affundant. Nimirum seruntur lites ex litibus, controversiæ controversias excipiunt, nullaque remora sisti vel inhiberi rixarum

extremam partem Ezechielis tam diligentee, quam eleganter exposuit.

CAPUT X.

Abusus advocatorum, judicum, procuratorum, eorumque fraudes graviter perstringit.

13. Sed esto: alius inolevit mos, dies alii sunt, et alii hominum mores et tempora periculosa non instant jam, sed exstant. Fraus, et circumventio, et violentia invaluere super terram. Calumniatores multi, defensor rarus, ubique potentiores pauperiores opprimunt: non possumus deesse oppressis, non negare injuriam patientibus iudicium. Nisi agitentur causæ, audiantur partes, inter partes iudicari quid potest [al. inter partes iudicare quis potest]? Agitentur causæ, sed sicut oportet. Nam is modus, qui frequentatur, execrabilis plane; et qui, non dico Ecclesiam, sed nec forum deceat [al. deceret]. Miror namque quemadmodum religiosæ aures tuæ audire sustinent hujusmodi disputationes advocatorum, et pugnas verborum, quæ magis ad subversionem, quam ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem, et præcide linguas vaniloquas [al. maliloquas], et labia dolosa claude. Hi sunt qui docuerunt linguas suas loqui mendacium, deserti adversus iustitiam, eruditi pro falsitate. Sapientes sunt ut faciant malum, eloquentes ut impugnent verum. Hi sunt qui instruunt a quibus fuerant instruendi; adstruunt non comperta, 415 sed sua; struunt de proprio calumnias innocentiae; destruunt simplicitatem veritatis, obstruunt iudicii vias. Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, ut brevis et pura narratio. Ergo illas quas ad te necesse erit intrare causas (neque enim omnes necesse erit), diligenter velim, sed breviter decidere (14) assuescas, frustatorias ille cursus potest. Sed et sumptibus atteruntur litigantium facultates, cautiusque plerisque esset de jure suo decedere, quam juri experiendo, sortis nonnunquam minus idoneæ damnum, impendiorum jactura cumulare. Causas itaque Bernardus vult breviter decidi, omnes litium ambages recidi: cum nihil ita absque labore manifestum faciat veritatem, ut brevis et pura narratio.

In quam sententiam multa variis conciliorum decretis statuta legimus, sed utinam praxim in curiis et tribunalibus videremus! Concil. Trident., sess. 24; cap. 20. *De reform.*, et sess., 25, cap. 10. *De reform.*, ubi inter alia sic habet: « Admonet sancta synodus tam ordinarios, quam alios quoscunque iudices, ut terminandis causis, quanta fieri poterit brevitate studeant, ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu alia parte iudicii differenda, modis omnibus, aut termini præfixione, aut competenti alia ratione occurrant, » etc. Vide concil. Lateran., ult. sess. 10, et in Clem. *Sæpe de verb. sig. c. Finem litibus*, etc., fin. de do. et cont. cap. 2. de re jud., etc., constituus, de procur. cap. *Nonnulli*, de rescr. Clem. *Dispendiosam*, de iudiciis, et alibi sæpius.

Horum canonum observantiam magnus ecclesiasticæ disciplinæ zelator card. Borromæus studiosè promovit, de quo memorabile est, « notariis scribisque fori ejus tempore accidisse, ut peritiam earum litium, quæ de beneficiis alibi tam frequenter inter clericos esse solent, pene dedicerent, lib. VII Vitæ, cap. 36. Thomam quoque Morum Angliæ martyrem

que et venatorias præcidere dilationes. Causa viduæ intret ad te, causa pauperis, et ejus qui non habet quod det. Aliis alias multas poteris committere terminandas, quam plures nec dignas audientia iudicare. Quid enim opus est admittere illos, quorum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium? Tanta est impudentia nonnullorum, ut cum manifesta ambitionis prurigne scateat tota facies causæ eorum, non erubescant audientiam flagitare, publicantes semetipsos ad multorum conscientias, in quo vel suæ solius satis poterant confundi iudicio. Non fuit qui reunderet attritas frontes; et ideo plures facti sunt, et magis induruerunt. Sed et nescio quomodo vitiosus conscientias vitiosorum non refugit: et ubi omnes sordent, unius fetor minime sentitur. Quis enim unquam, verbi causa, avarum avarus, immundum immundus, luxuriosum luxuriosus erubuit? Plena est ambitiosus Ecclesia: non est jam quod horreat in studiis et molitionibus ambitionis, non plus quam spelunca latronis in spoliis viatorum.

CAPUT XI.

In advocatos et procuratores, qui ex iniquitate questum faciunt, severe animadvertendum.

14. Si Christi discipulus es, ignescat zelus tuus, exurgat auctoritas adversus impudentiam hanc et

a protrahendis in foro causis alienissimum fuisse Stapletonus in Vita ejus testatur. Nam causis omnibus et litibus » adeo expedit et liberavit tribunal suum, ut quadam vice expedita causa, dum

generalem pestem. Intuere Magistrum sic facientem, et audi dicentem. *Qui mihi ministrat, me sequatur* (Joan XII, 26). Non parat aures ut audiat, sed flagellum quo feriat. Verba nec facit, nec recipit. Nec enim sedet iudicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod videlicet domum orationis, negotiationis fecissent. Ergo et tu fac similiter. Erubescant vultum tuum istiusmodi negotiatores si fieri potest: si non, timeant. Et tu flagellum tenes. Timeant nummularii, nec fidant in nummis, sed diffidant; abscondant æs suum a te, scientes effundere, quam accipere paratorem. Hoc studiose et constanter agendo, multos lucrifacies, turpium sectatores lucrorum honestioribus officiis vindicando: multos, ne vel audeant hujusmodi attentare, servabis. Adijce illud, quod non parum proficiet et ad ferias quas tibi suadeo. Ita nempe non pauca tibi momenta, temporum redimes ad vacandum considerationi, quædam, ut dixi, negotia nec audiendo, quædam aliis committendo: quæ tua digna putaveris addicentia, fideli quodam et accomodo ipsi causæ compendio terminando. De qua consideratione his addere aliqua cogito, sed sub alterius sane principio libri: atque hic sit finis istius, ne duplo te oneret minus suavis oratio, si longa fuerit.

sequentem proferri juberet, responsum acciperet, nullam illic amplius superesse. » Ita in Vita ejus mih. pag. 39.

LIBER SECUNDUS.

416 CAPUT PRIMUM.

Apologiam instituit, ob infelicem successum expeditionis in Terram-Sanctam susceptæ.

1. Memor promissi mei, quo ecce jam aliquamdiu teneor apud te, vir optime, papa Eugeni, volo absolvere me vel sero. Puderet dilationis, si mihi conscius forem incuriæ, aut contemptus. Non ita est: sed incidimus, ut ipse nosti, in tempus grave (15), quod

(15) Expeditio in Orientem, hortatore S. Bernardo suscepta, infeliciter cessit. Hinc nata contra Virum sanctum murmura et calumniæ. His hoc capite antidoton sive apologeticon opponit. Idem quoque faciunt alii Scriptores, ne putes ipsum Bernardum solum suæ causæ et innocentiae assertorem. Vide Gaufrid. lib. III. Vitæ, cap. 4. Otho Frising. de gest. Frid. lib. I, cap. 60, ubi multis hac de re philosophatus tandem concludit: « Expeditionem illam, etsi cum tanta Christianorum strage conjunctam, fuisse bonam et salutarem, si non pro dilatazione terminorum, vel pro commoditate corporum, attamen ad multarum salutem animarum. Aditque. Quamvis si dicamus sanctum illum Abbatem (Bernardum) spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria monita non observantes, merito rerum personarumque dispendium deportasse, non sit a rationibus vel antiquis exemplis dissonum. » Ita Oho, qui præsens interfuit, et quæ oculis suis vidit, sincerius enarrare potuit. Vide epist. Joan. Abb. Casæ-Marii inter epist. Bern. 332 (nunc 386). Et Will. Tyrium apud Baron. ann. 1148, ubi de causis frustratæ expeditionis. Sed libet unum præ cæteris istius gætatis audire, bonæ notæ

et ipsi pene vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus quodammodo visus sit iudicasse orbem terre, in æquitate quidem, sed misericordiæ suæ oblitus. Non pepercit populo suo, non suo nomini. Nonne dicunt in gentibus, *Ubi est Deus eorum?* (Psal cxliii, 2.) Nec mirum. Ecclesiæ filii, et qui christiano censentur nomine, pro-

et fidei scriptorem, causas infelicis belli diligentius edisserentem. Is est Guillelmus Neubrigensis lib. I. De reb. Angl., cap. 20. « Legimus, inquit, olim numerosissimum Domini exercitum unius hominis etiam occulte peccantis scelere ita inquinatum, et favore divino nudatum, ut enervus et languidus appareret. Consultus Dominus, respondit populum anathemate pollutum esse, et adjecit: *Anathema in medio tui est, Israel; non poteris stare adversus hostes tuos, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere.* Porro in nostro illo exercitu tanta tam contra Christianam, quam contra castrensem etiam disciplinam, mala increverant, ut mirum non sit, quod eis tanquam pollutis et immundis favor nequam divinus arriserit. Castra enim a castratione dicuntur luxuriæ. At castra illa nostra, casta non erant: in quibus utique infelici quadam licentia multorum spirabant libidines. Præsumentes quoque de multitudine et instructu copiarum, atque ita carnem brachium suum superbe ponentes, in Domini, pro quo æmulari videbantur, misericordia atque potentia minus confidebant, declaratumque in eis est, quia Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam. Præterea in terra Christiani Imperatoris,

strati sunt in deserto, aut interfecti gladio, aut fame consumpti. Effusa est contentio (16) super principes, et Dominus errare fecit eos in invio, et non in via, (Psal. cvi, 40). Contritio et infelicitas in visis eorum (Psal. xliii, 3): pavor, et mœror, et confusio in penetralibus regum ipsorum. Quam confusi pedes annuntiantium pacem, annuntiantium bona (Isai. lii, 7). Diximus, Pax et non est pax: promissimus bona, et ecce turbatio. Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed jubente te, imo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, et non aspexit? humiliavimus animas nostras, et nescivit? Nam in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Quam patienter interim adhuc audit voces sacrilegas, et Ægyptios blasphemantes, quia callide eduxit eos, ut occideret in deserto? (Exod. xxxii, 42.) Et quidem judicia Domini vera (Psal. xviii, 10); quis nesciat? At iudicium hoc abyssus tanta, ut videar mihi non immerito pronuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo.

2. Et quomodo tamen humana temeritas audeat reprehendere, quod minime comprehendere valet? Recordemur supernorum iudiciorum, quæ a sæculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit: *Memor fui iudiciorum tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum* (Psal. cxviii, 52). Rem dico ignotam nemini et nunc nemini notam. Nempe sic se habent mortalium corda: quod scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses educturus populum de terra Ægypti, meliorem illis pollicitus est terram (Exod. iii, 17). Nam quando ipsum aliter sequeretur populus, solam sapiens terram? Eduxit; eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis et inopinatus eventus. Omnia faciebat Domino imperante, Domino cooperante, et opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille inquis, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, et Moysen servum ejus. Bene, illi increduli et rebelles; hi autem quod? Ipsos interroga. Quid me dicere opus est, quod factentur ipsi? Dico ego unum. Quid poterant proficere, qui semper revertebantur, cum ambularent? Quando et isti per totam viam non redierunt corde in Ægyptum? Quod

cum quo fœdus percusserant, et quo jubente, venalia vel afferebantur, vel abundabant, minus a rapinis temperabant. Immisit ergo eis infensus Imperator, hinc famem, inde hostem: tanti sanguinis Christiani periculum Christianus minime perhorrescens. Denique venalibus prohibitis, cum pro victualibus congerendis propter hostium insidias nostri non valerent excurrere, primo exercitus fame contabuit: deinde hostium exceptus insidiis, vel Turcarum gladios inebriavit, vel Christianæ statum libertatis ignominiosissimæ atque infelicissimæ servitutis sorte mutavit. Nec superbis atque immundis castigandis iræ defuere celestes, et plerumque (ut dicitur) effusa desuper intempestivarum nubium inundatio de exercitu nostro plus minuit, quam hostilis gladius. Itaque duorum exercituum maximorum parte longe majore diversis casibus et cladibus profligata, cum parte

si illi ceciderunt et perierunt propter iniquitatem suam, miramur istos eadem facientes, eadem passos? Sed nunquid illorum casus adversus promissa Dei? Ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitiæ Dei præjudicant. Et audi aliud.

3. Peccavit Benjamin: accinguntur reliquæ tribus ad ultionem, nec sine nutu Dei. Designavit denique ipse ducem præliataris. Itaque præliantur, freti et manu validiori, et causa potiori, et, quod his majus est, favore divino. At quam terribilis Deus in consiliis super filios hominum! (Psal. lxxv, 5.) Terga dedere sceleratis ultores sceleris, et paucioribus plures. Sed recurrit ad Dominum. Et Dominus ad eos: *Ascendite*, inquit. Ascendunt denuo, denuoque fusi et confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo et jubente, justus certamen ineunt, et succumbunt. Sed quo inferiores certamine, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de **117** me facerent isti, si meo hortatu (17) iterato ascenderent, iterato succumberent? quando me audirent monentem tertio repetere iter, repetere opus, in quo semel jam, et secundo frustrati forent? Et tamen Israelitæ unam et alteram non reputantes frustrationem, tertio parent, et superant (*Judic. xx*). Sed dicunt forsitan isti: Unde scimus quod a Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi? Non est quod ad ista ipse respondeam: parcendum verecundiæ meæ (18). Responde tu pro me et pro te ipso, secundum ea quæ audisti, et vidisti; aut certe secundum quod tibi inspiraverit Deus.

4. Sed forte miraris me prosequi ista, qui aliud proposueram. Facio non oblitus propositi, sed quod a proposito non iudicem aliena. Nempe de consideratione, ut memini, sermo mihi ad tuam Dignationem. Et sane magna ista res, et egens consideratione non minima. Quod si res magnas a magnis considerari oportet, cui æque, ut tibi, id studii competat, qui parem super terram non habes? Sed tu secundum sapientiam et potestatem datam tibi desuper, facies de hoc. Non est meæ humilitatis dictare tibi sic vel sic fieri quidquam. Sufficit intimasse oportere aliquid fieri, unde et Ecclesia consoletur, et obstruatur os loquentium iniqua. Hæc pauca vice apologiæ dicta sint, ut ipsa qualiacumque habeat conscientia tua ex me, unde habeat me excusatum, et te pariter residua duo illi magni Principes, ægre exitium evadentes, Jerosolymam venerunt: et nulla re memorabili facta, inglorie recesserunt. » Ita Neubrigensis.

(16) Locus sumptus ex psalmi cvi vers. 40, ubi quondam Bernardi tempore legebatur *contentio*, ut apud Willelmum Tyrensem in lib. xvi, cap. 24, pro eo quod modo habemus, *contemptio*, rectius a Græco ἐξουδένωσις.

(17) Quid ad suscipiendam expeditionem contulerit Bernardus docent ejus epistolæ 256, 288, 386, atque liber iii de ejus Vita, cap. 4.

(18) Miracula subintelligit quibus Deus Bernardi prædicationem et hortationes ad bellum sacrum probavit, in lib. iv de ejus Vita, cap. et seq. Vide epistolam 242, ad Tolosanum et ibidem notas.

ter, etsi non apud eos qui facta ex eventibus æstimant, certe apud te ipsum. Perfecta et absoluta cuique excusatio, testimonium conscientiæ suæ. Mihi pro minimo est ut ab illis iudicer, qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem (Isai. v, 20). Etsi necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo, Libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi de gloriari in voce illa: *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam?* Gloria mihi est, consortem fieri Christi, cujus illa vox est: *Opprobria exprobrantium, tibi ceciderunt super me* (Psal. lxxviii, 8, 10). Nunc jam recurrat stilus ad suam materiam, et in ea quæ proposueramus, suo tramite gradiatur oratio.

CAPUT II.

Considerationis a contemplatione distinctio.

5. Et primo quidem ipsam considerationem quid dicam, considera. Non enim idem per omnia quod contemplationem intelligi volo; quod hæc ad rerum certitudinem, illa ad inquisitionem magis se habeat. Juxta quem sensum potest contemplatio quidem definiri, verus certusque intuitus animi de quacunque re, sive apprehensio veri non dubia. Consideratio autem, intensa ad investigandum cogitatio, vel intentio animi vestigantis verum. Quanquam solebant ambæ pro invicem indifferenter usurpari.

CAPUT III.

Considerationis quator puncta designat.

6. Jam quod ad considerationis attinet fructum, quator, et occurrunt, tibi consideranda reor: te, quæ sub te, quæ circa te, quæ supra te sunt, A te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si universum mundum lucreris, te unum perdens? (*Matth. xvi, 26*.) Etsi sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quatum vero? Ut quidem senserim ego, totum. Noveris licet omnia mysteria, noveris lata terræ, alta cœli, profunda maris; si te nescieris, eris similis ædificanti sine fundamento, ruinam, non structuram faciens. Quidquid exstruxeris extra te, erit instar congesti pulveris, ventis obnoxium. Non ergo sapiens, qui sibi non est. Sapiens sibi sapiens erit: et bibet de **118** fonte putei sui primum ipse. A te proinde incipiat tua consideratio, non solum autem, sed et in te finiatur. Quocumque evagetur, ad te revocaveris eam cum salutis fructu.

(19) Monet ut veteris fortunæ memoria contineat se intra limites modestiæ. Idoneum sane frenum ad arrogantiam et tumorem animi comprimendum assistendum. Exemplum hujus rei præclarum ac celebre dedit Agathocles Siculus, qui figulo patre natus et ignobili, tandem regno Sicilia potitus est. At ne honoris species arriperet extra metas honestatis, immemorem unde esset, et quam in lubrico eum fortuna collocasset, ortus sui memoriam conservavit, utens vasis fictilibus, quorum intuitu figuli se

PATROL. CLXXXII.

A Tu primus tibi, tu ultimus. Sume exemplum de summo omnium Patre, Verbum suum et emittente [*al. ex se emittente*], et retinente. Verbum tuum, consideratio tua: quæ si procedit, non recedat. Sic progrediatur, ut non egrediatur; sic exeat, ut non deserat. In acquisitione salutis nemo tibi germanior unico matris tuæ. Contra salutem propriam cogites nihil. Minus dixi, Contra: Præter, dixisse debueram. Quidquid se considerationi offerat, quod non quoquo modo ad tuam ipsius salutem pertineat, respendum.

CAPUT IV.

Notitiam sui ipsius triplici consideratione sui complectitur; et primum quidem considerationis membrum hic exsequitur.

7. Et hæc tui consideratio in tria quædam dividitur, si consideres quid, quis, et qualis sis. Qui in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia, homo. Quis, Papa, vel summus Pontifex. Qualis, benignus mansuetus, vel quidquid tale. Quanquam primum illud, philosophicum sit magis quam apostolicum vestigare; attamen est in definitione hominis, quem dicunt animal rationale, mortale: quod diligentius intueri si libet, licet. Non est quod tuæ in eo aut professioni obviet, aut dignitati: est vero quod salutem afferre queat. Nam consideranti duo hæc simul, rationale, mortaleque; is tibi exinde occurrit fructus, ut et mortale, quod in te est rationale humiliet; et rursum rationale, mortale confortet: quod neutrum neglectum erit homini circumspicito. Si qua adhuc præsens consideranda requirit locus, tractabuntur infra, et forte utilius ex partium collatione.

CAPUT V.

Alterum membrum considerationis sui proponit: nempe, Quis sit, et unde.

8. Nunc quis sis, et de quo sis factus, advertendum. Quanquam quod dixi, de quo id mihi prætereundum putem, tuæ potius relinquendum agnitioni. Illud dico indignum tibi, citra perfectum agere de tanta assumpta perfectione. Quidni erubescas minimus inveniri in magnis, qui te recordaris magnum in minimis exstitisse? Non es oblitus prima [*al. add. tuæ*] professionis: non excidit menti quæ subducta est manui, sed ne affectui quidem. Ipsam ad singula tua imperia, judicia, instituta, habere præ oculis non erit inutile. Hæc te consideratio facit honoris contemptorem in honore ipso. Atque id magnum. Non recedat a pectore: clypeus est tibi vel a sagitta illa. *Homo cum in honore esset, non intellexit* (Psal. xlviii, 13). Loquere ergo tibi: Abjectus eram in domo Dei mei. Quale est hoc, de paupere et abjecto levare super gentes et regna (19)? Quis ego aut quæ filium esse recordaretur. Id, quod Ausonius eleganti expressit epigrammate. Quod præter alios etiam adfert Nicolaus Serarius in Hist. Moguntina, ubi agit de Willegiso archiepiscopo ejusdem ecclesiæ, qui itidem obscuro loco natus, sed demum focus archiepiscopus, quanto major fuit, tanto se submissius gessit: ideoque studebat identidem pristinae conditionis suæ recolere memoriam. Et quia patre carpentario natus erat, passim in ædificiis et parietibus rotas, fabrile scilicet parentis, opus, piavit,

24

domus patris mei, ut sedeam excelsis sublimior? Sane qui dixit mihi: *Amice, ascende superius* (Luc. xiv 10), amicum fore fidit. Si minus inveniatur, non expedit quidem. Quid elevavit, et dejicere potest. Sera querela: *Quoniam elevans allisisti me* (Psal. ci 11). Non est quod blandiatur celsitudo, ubi sollicitudo major. Illa discrimen intendit, hæc amicum probat. Huic accingamur, si nolumus tandem cum rubore novissimum locum tenere.

CAPUT VI

Quale debeat esse procerum Ecclesie studium.

9. Factum superiorem dissimulare nequimus; sed enim ad quid omnimodis attendendum. Non enim ad dominandum opinor. Nam et propheta, cum similiter levaretur, audivit: *Ut evellas et destruas, et disperdas et dissipas, et ædifices et plantas* (Jerem. i, 10). Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris schemate quodam labor spiritualis expressus est. Et nos igitur **119**, ut multum [al. ut non multum] sentiamus de nobis, impositum senserimus ministerium, non dominium datum. Non sum ego major propheta et si forte par potestate, sed meritorum non est comparatio. Hæc loquere tibi, et doce te ipsum, qui alios doces. Puta te velut unum aliquem ex prophetis. An non satis ad te? Et nimium. Sed gratia Dei es id quod es. Quid? Esto quod propheta: nunquid plus quam propheta? Si sapis, eris contentus mensura quam tibi mensus est Deus. Nam quod amplius est, a malo est. Disce exemplo prophetico præsidere non tam ad imperitandum, quam ad factitandum quod tempus requirit. Disce sarculo tibi opus esse, non scepro, ut opus facias prophetæ. Et quidem ille non regnaturus ascendit, sed exstirpaturus. Putasne et tu [al. add. non] invenias aliquid elaborandum in agro Domini tui? Et plurimum. Non plane totum quivere emundare [al. emendare] Prophetæ: aliquid filiis suis Apostolis quod agerent reliquerunt; aliquid ipsi parentes tui tibi. Sed nec tu ad omne sufficies. Aliquid profecto tuo relicturus es successori, et ille aliis, et alii aliis usque in finem. Circa undecimam denique horam operarii otii arguuntur. et mittuntur in vineam. Antecessores tui Apostoli audierunt, quia, *messis quidem multa, operarii vero pauci* (Matth. ix. 37). Paternam tibi vindictio hæreditatem. Nam si filius, et hæres (Galat. iv. 7). Ut probes hæredem, exigila ad curam; et non otio torpeas, ne et tibi dicatur: Quid hic stas tota die otiosus? (Matth. xx, 6.)

10. Multo minus inveniri oportet aut deliciis resolutum, aut resupinum pompis. Nihil horum tibi tabulæ testatoris assignant. Sed quid? Si illarum tenore contentus sis, curam potius hæreditabis et operam, quam gloriam et divitiâs. Blanditur cathedra? Specula est. Inde denique superintendis, sonans tibi episcopi nomine non dominium, sed officium. addito hoc elegio: *Willegise, Willegise, quis fueris ne obliviscere*. Et hoc velut insigne sibi perpetuum sumpsit, cujus intuitu semper originis suæ memoriam aleret, idque in hodiernam usque diem civitas

Quidui loceris in eminenti, unde prospectes omnia qui speculator super omnia constitueris? Enimvero prospectus iste procinctum parit, non otium. Quomodo [al. quando] libet gloriari, ubi otium non licet? Nec locus est otio, ubi sedula urget sollicitudo omnium Ecclesiarum. Nam quid tibi aliud dimisit sanctus Apostolus? *Quod habeo, inquit, hoc tibi do*. Quid illud? Unum scio: non est aurum neque argentum, cum ipse dicat: *Argentum et aurum non est mihi* (Act. iii, 6). Si habere contingat, utere non pro libitu, sed pro tempore. Sic eris utens illis, quasi non utens. Ipsa quidem, quod ad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: usus tamen horum bonus, abusus mala, sollicitudo pejor. quæstus turpior. Esto, ut alia quæcunque ratione hæc tibi vindices: sed non apostolico jure. Nec enim tibi ille dare quod non habuit potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super Ecclesias. Nunquid dominationem? Audi ipsum. *Non dominantes, ait, in clero, sed forma facti gregis* (I Petr. v, 3). Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox domini est in Evangelio: *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: et infert: Vos autem non sic* (Luc. xxii, 25). Planum est: Apostolis interdicitur dominatus.

11. I ergo tu, et tibi usurpare aude aut dominans apostolatam, aut apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum [al. exemptum] illorum numero putes, de quibus queritur Deus sic: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et ego non cognovi* (Ose viii, 4). Jam si regnare sine Deo juvat, habes gloriam, sed apud Deum. At si interdictum tenemus, audiamus edictum. *Qui major est vestrum, fiat sicut junior; et qui præcessor est, sicut qui ministrat*. Forma apostolica hæc est: *dominatio interdicitur, indicitur ministratio, quæ et commendatur ipsius exemplo Legislatoris, qui secutus adjungit: Ego autem in medio vestrum sum, tanquam qui ministrat* (Luc. xxi, 26, 27). Quis se jam titulo hoc inglorium putet, quo se prior Dominus gloriæ præsignavit? Merito Paulus gloriatur in eo, dicens: *Ministri Christi sunt, et ego*. Et addit: *Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter* (II Cor. xi, 23). O præclarum **120** ministerium! Quo non id gloriosus principatu? Si gloriari oportet, forma tibi sanctorum præfigitur, Apostolorum proponitur gloria. Parvane tibi illa videtur? Quis mihi tribuat similem fieri in gloria sanctorum? Clamat propheta: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; nimis confortatus est principatus eorum* (Psal. cxxxviii, 17). Clamat Apostolus: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi!* (Galat. vi, 14.)

Moguntina reservat. Vide Serarium loco citato, mihi pag. 723, ubi alia quædam symbolica de rota adfert, et de vilæ brevitate ac fortunæ volubilitate non abs re philosophatur.

12. Hoc gloriaris opto semper optimo genere gloriæ, quod Apostoli, quod Prophetæ delegere sibi, transire [al. reliquere] tibi. Agnosce hæreditatem tuam in Christi cruce, in laboribus plurimis. Felix qui dicere potuit: *Plus omnibus laboravi* (I Cor. xv, 10). Gloria est, sed nil in ea inane, nil molle, nil resupinum. Si labor terret, merces invitet. Unusquisque enim secundum suum laborem mercedem accipiet. Et si ille plus omnibus laboravit, non tamen totum elaboravit, et adhuc locus est. Exi in agrum Domini tui, et considera diligenter, quantis hodieque de veteri maledicto silvescat spinis ac tribulis. Exi, inquam, in mundum: ager est enim mundus, isque creditus tibi. Exi in illum, non tanquam dominus, sed tanquam villicus, videre et procurare unde exigendus es rationem. Exi [al. add. autem], dixerim, quibusdam tuæ passibus intentæ sollicitudinis, et sollicitæ intentionis. Neque enim ipsi qui jussi sunt ire in orbem universum, orbem circumierunt præsentia corporis, sed mentis providentia. Et tu leva oculos quosdam considerationis tuæ, et vide regiones, si non sunt magis sicca ad ignem, quam abæ ad messem. Quam multæ, quas putaveras fruges, diligenter inspectæ, vepres potius apparebunt? Imo ne vepres quidem: annosæ et veterosæ arbores sunt, sed non profecto fructifera; nisi forte glandium aut siliquarum, quas porci manducant. Quousque occupant terram? Nonne, si exis et cernis ista, pudebit otiosam jacere securim; pudebit sine causa falcem apostolicam accepisse?

13. In hunc quondam agrum Isaac patriarcha exierat, cum primum Rebecca occurrit ei: et, ut Scriptura habet, *Exierat ad meditandum* (Gen. xxiv, 62). Ille ad meditandum, tu ad exstirpandum egrediaris necesse est. Tibi jam præcessisse meditatio debet: tempus faciendi præ manibus. Si nunc hæsitare [al. cogitare] incipias, id quidem sero. Ante, juxta consilium Salvatoris, sedisse debueras, ante æstimasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, merita comparasse, sumptus computasse virtutum. Age ergo, puta tempus putationis adesse, si tamen meditationis præiit. Si cor movisti, movenda jam lingua, movenda est et manus. Accingere gladio tuo, gladio spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17). Glorifica manum et brachium dextrum in faciendo vindictam in nationibus, increpationes in populis, in alligando reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis. Si hæc facis, honorificas ministerium tuum, et ministerium te. Non mediocris iste principatus. Exturbare est hoc malas bestias a terminis tuis, quo greges tui securi in pascua educantur. Domabis lupos, sed ovibus non dominaberis. Pascendas utique, non premendas suscepisti. Si bene considerasti quis sis, hæc te oportere facere non ignoras. Porro scienti et non facienti, peccatum est tibi (Jacobi iv, 17). Non es oblitus ubi legeris: *Servus, sciens voluntatem domini sui, et non faciens* [al. add. digna], *plagis vapulabit multis* (Luc. xii, 47). Sic Prophetæ, sic Apostoli facitabant. Fortes

fuere in bello, non molles in sericis. Si filius es Apostolorum et Prophetarum, et tu fac similis. Vindica tibi nobile genus similibus moribus; quod non aliunde nobile, quam morum ingenuitate, et fidei fortitudine fit. Per hanc vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones (Hebr. xi, 33). Hoc chirographum paternæ tuæ hæreditatis, quod tibi evolvimus, ubi inspicias portionem [al. add. substantia] quæ te contingit. Induere fortitudinem, et hæreditasti. Posside fidem, posside pietatem, posside sapientiam, sed sapientiam sanctorum (ipsa est timor Domini), et habes quod tuum est. Habes sine defraudatione integram paternam fundum. Pretiosissimus fundus virtus est. Bonus fundus humilitas in quo **121** omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. Per hanc nonnulli possedere etiam portas inimicorum. Quæ enim virtutum æque potest dæmonum omnem debellare superbiam, tyrannidem hominum? Cæterum cum omni indifferenter personæ hæc sit quædam turris fortitudinis a facie inimici; nescio quo pacto tamen vis ejus major in majoribus, et in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendidior gemma, in omni præcipue ornatu summi Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eo humilitate apparet illustrior et se ipso.

CAPUT VII.

Resumens priorem questionem, quis sit, diligentius expendit.

15. Arguar forsitan, quod non satis primis explicitis partibus, in secundas nescio quomodo stilus excurrerit, describere inchoans qualem te oporteat esse, cum nequid, quis sis, plenius expressisset. Credo erubescens in summo positum apice videri hominem nudum, festinavit induere insignibus suis. Absque his nempe eo deformior, quo illustrior patres. Nunquid potest abscondi civitatis supra montem positæ desolatio, aut latere fumus lucernæ extinctæ super candelabrum? Simia in tecto, rex fatuus in solio sedens. Et nunc audi canticum meum, et quidem minus suave, sed salutare. Monstruosa res gradus summus, et animus infimus: sedes prima, et vita ima; lingua magniloqua, et manus otiosa; sermo multus, et fructus nullus; vultus gravis, et actus levis; ingens auctoritas, et nutans stabilitas. Admovi speculum: foedus se in eo vultus agnoscat: In tuum gaude dissimilem inveniri. Inspice tamen et tu, ne forte, etsi sit unde merito placeas tibi, etiam in quo debeas displicere, non desit. Volo gloriaris testimonio conscientie tuæ, sed non minus ut eodem ipso humiliaris. Rara vox, *Nihil mihi conscius sum* (I Cor. iv, 4). Cautior in bonis ambulas, si et mala non lateant. Quamobrem, ut dixi, noveris te, ut inter angustias quæ non desunt, fruaris conscientie bono; magis autem ut scias quid desit tibi. Nam cui non desit? Omnia illi desunt, qui nihil sibi desit putat. Quid si summus Pontifex sis? Numquid quia summus Pontifex, ideo summus? Infimum noris esse, si suum putas. Quis summus? Cui addi non possit.